

ЧУРАПЧЫ
УЛУУБУН
ХАБЫАТА

№ 61 (7858) ☆ 195 сыт мам ынын 23 күнэ. Опуоруньук ☆ Сяаната — 146 солк 15 харчы

абыт, быһыт итэ көҥү көтүллүүтэ кыайтарар кыах-
аарын дуу, суоһун дуу, онуоха туох дыһаһы ылар
ылзакнаахтарын туһуһаһабыт.

— Выйдыгы хаалаң уугун кайлаң дагың тууан-нарбыт деген өйүнөн-санаанан салайтарабыт, — дийт Дмитрий Иванович. — Бу курдук сиңр-халты харба-тан куоттагыңа, улууе кииниң олохтоохтору били-гиниң бырастыы ғылыматара чуолкай. Онон ууну тутар туһугар туруулаһарга быһаарынныбыт. Ити урукку быһыт ичиннэн сага астаран эрэбит. Эһиңи тутуо дуо дэи саарбахтыыр курдук туттабыт. Оттон билиңи эрэлбит суоҕа буоллар, олох даҕаны быра-бан кэбиһэ өтүбүт.

Ити нурдук уу Аана Алаахын толорон Туум-
бахтаахха ниирэр. Быһыттарын тово обустаран,
итинник айманан-сайманан, синрэ-халты тутуһан ба-
лачча ууну мүлчү туһут буолуохтаахтар да, бы-
һыты бүөлүү охсон сазэны көмүөл уутутар сайга
хайысханы бнөрдөхтэрэ дии. Аны Таатта барахсан
уута-быһыкка көлөн аһыһылынабына, субу күн-
нөргө уу Мурапчы күөлүтөр ниирэрин күүтөбит. Хон-
ду эрдэ сүүргүрдөн бастаны уоһа-кылына аһы
быһыһытыда, онон кыратык сыккыстаан эрэ сүүт-
дэр. Удуус киинин олохтоохторо аны эрэлбит Таат-
та үрэдэр. Сири-Холлогос быһыта аһыллан Таатта
Лампада кута турар. Онон мелиоратордар үрэх
сүннүтөр боар быһыты бөдөрөгөтүүтэ сүүрүн бол-
гөхтолорун уураллар. Өтөрүһан-наарынан ууну көр-
бөтөх Мурапчы сэлэһиньэтин олохтоохторо эбэлэрэ
каһан уунан туоларын тэһийбэһнэ күүтөдлэр.

Степан АЛЕКСЕЕВ.

УУ—ОЛОХ ТЫНА

Вийаги, чуралтылар, башыр-бызыргыттан суюк-
кураанга эриллэбит-мусуллубут арай дьоммут.
Өбүгэлэбит дьаны тайга баһын тайыммытара,
үрөх баһын өлөһүттэре үгүс. Оһтоһор урут, бөрү-
хуот суох эрдэкине, сүөһүлэрин улахан кунгааһынан
Өлүөнэни туоратан Горнай улууһугар тийэн оттоон-
мастаан сүөһүлэрин кыстаппыт түбэлталэре эмнэ суох
буолбатах этэ. Оттон Нуотара уонча Амма уһуорсу
үрэхтэре байа дойдударынан ааһыллаллара. Көмин
ааһыталаабыт чычырбас сылларга Кэбээйинэн, Гор-
найынан, Бүлүүнэн, өрүс энэр оройуоннарынан сүө-
һү аһылыгыгын сорогуотсалаабыппыт ахсаанга да
ыамыллыбыт. Ол, былыргыга тэҥнээтэххэ, бу техника
сайддыбыт үйэтүгэр оҕо «онньуутугар» тэҥнээх
буоллаҕа эбээт. Кырдык, ханайыстыбалар үгүс
оросуоту көрсүбүттэрэ «уолкай кинилэр салайаач-
чыларга сүөһү туһа диир сүүрбүттэрэ-көппүттэрэ, көр-
дөспүттэрэ-аартаспыттара чарчы.

Бэлэн сымдарга, одус даданы улахан суттар буол-
батахтарын иһин, чычырбаас дьыаллар кылчыйтаалаан
аасыттарга мэлдьэх буолбатах, үрэхтэрибит сүүрдү-
бөкүөлөр, күөдлэрибит алорчу кэриэтэ уолутаалаа-
лар. Үгүс нөһүлүктөр, удуус ниннэ аһыыр уута
суох буолбуттара ыраатта, оһоһоор сүөһүлэрин да-
даны уудатар кыахтарыттан табыстылар. Мунгур
уһукка тийбэн, Чурапчы салинныытын дьаһалтата
үгүс урууһу кутан туран, сүөһүгү уудатар сым-
лан. Улахан Күөдээн кенүүскэ көһө сымдарга ууну
ырахтаран баччада тийиһи кэллэхпит дии Уу би-
ниһэ чурапчыларга көмүскэ тэҥнээх сүөлталаах.

Ол ийнэр нэлхлэнхэнэ араас таһымнаах муһнаахтарга уу болпуруонун данынан туран туруорсубута, элпите-сангарбыта. Оссе 1963 сылтан оччотоогу партия райкомун бастагы секретара Е. М. Филиппов Амма уутун Тааттада бырахтарыны болпуруонун дьарыктаамыта, бырайыагың оҥорторбута, онтука тын собуруунан-хотунан, республика үрдүкү органиынан бисэргэттэрибте. Ол эрэри амматар «тэ-рэ түспүт» аатыраннар, аны ичинтэн сылтаан араас мөһнүөрдөр тахсаннар, тобо эрэ олоххо киирбэтэ, Онтон Олүөна уугун бырахтарар туһунан эрэ дьы-ран турбуһпүт. Онтукабыт сии кэлэх курдук буол-бут эрэри, ханан усина хайдах дэбиллээн өрүһү-рэ биллэбэр.

Республикатаары да, улуустаары да хаймактарга уу туһунан барт элбэхтик сурулуунна, кизитик кэп-сэтинньэ. Бу болпуруска, этэртэ дылы, олохторун анаабыт Дмитрий Петролович Лазарев, Петр Тимофеевич Аржаков үгүстүк даҕаны үлэлээтилэр, сыралас-тылар. Адьк уонча сааһыгар чугаһыар дьүри Д. П. Лазарев оҕонньор мотоциктынан сылдьан улууһун нөһадьентэрин сирдэрин уоттарын, Суолаан, Төгү-дүһүн карийан ханна туох хотоол, үрүһ-харыйа, кө-гүс баарын, аны онтукаларга тоһо илгирээрин, үр-дүктэрин-намыһахтарын чинчийбитэ, ууну хайдах уонна ханан адалары мотоциктынан ылан иһэн ойу-гар сымылдаабыта. Оттон П. Т. Аржанов ууга см-ынаннаах төһөлөөх литератураны аахпытын, хас сый-сенүү түһүүтүн, уу кэллэтин кэтээн көрбүтүн ай-быт таһара бэйэтэ билэн турдаҕа. Аны сэттэниһ, аҕаһынны ыйдар тымныыларыттан ингилбиккэ Чурап-чыттан эбэткэр 170—180 ойбону алларан уугу мээрэйдэп көрөрө; онтон сылыктаан тугу толкуйдуу-рун билбит суох. Бу нһин энтузиаст дьон ити дыа-рымыстарыттан түмүк онорон улуус хаймактытар хаста суруйбуттарын аахпыскыт эрэбил. Аны билигин хаары-ардаҕы искусствоннайдык түһарин болпурео-һун туруорулустар. Республика салалтатын уонна улуус дьаалаттатын өйөөһүннөрүнэн бастаан хардым-даа оҕоһулдуох курдуктар.

Ити хурдук уулан олохтоохтук хааччынар туһутар
элбэх суолу иһин көрдөгүбүт, үлэстийиб. Сала
хааччылар да, специалистар да, нэһилиэнньэ да олох-
тоох уулан турунутахтын хааччынар туһунан өйгө-
нөнөдө нэлбүтэрэ ыраатта. Онуоха кинэ дыһаһалар
нэһилиэнньалар даһын. Билигин нэһилиэнтэр аһыл
аһылга бэйгэ бэйэр бэйэһин тоһоостоох-тоһоос

тоох сирдэргэ хаазнарга буюр баянштар тутуул-
нулар. Олор турунгарын көрүү-истин олохтоох дьа-
һалталар байлаларын сүрүн сорунгарынак буолар. От-
тон улуус кийини дьылгаатыгар бары бүтүүн кыһа-
лабыт днэххэ маада. Антардас быйыл Хонду үрэни
уута кэлэн Чуралчы күөлүгэр ууну бырахтарыыта
анаан Таатта сүһүгэр тутуллубут быһыппытын кө-
нү охсубутугар күрдэх тутуурдаах эдэр-эмэн то-
буоруксута уу бөлүрүсүтүгэр бары маалдьарбытын
туоһулуур. Бастаан халаан уута барахсан Аана
Алааһыгар түһөр хорууну тобо солон миннэллээх-
тик, дохсундук көмүөлүү дьулурыйбутугар мусту-
бут дьон сырдык иччээринэр бэйэ-байлаларын айха-
ластылар, күө-дьаа саага-иңэ хойуна. Сотору бую-
лаат, Аана Алааһа уунан килэдийэн күн уотугар кү-
лүмүрдүү сонньоото. Онтон... Дохсун уу алдаранан
быһымылаан быһыгы көнү охсубутугар дьон сырдык
иччээрдэрэ сүтэн сирейдэрэ-харахтара уорастыйа
түстэ. Үгүстэр ууттан ытыспатын сөтүһүбүт дин
санаатылар. Дьаһалта уонна медиатордордөр түмсэ
түһэн тугу эрэ быһаарыстылар быһымылаах. Билин-
ни көм модун техникалара тигиннэ түстүлэр, хара
буруона сөтөлүмүмэхтээтилэр, чопчэки «газиктар»
кэллэлэр-бардылар. Уу киириниңгэр элпээттөөх ко-
миссия чилиэннэрин кэллэлэрэ-барымылара сындам-
сыһа

— Мелиоратордар субэлитон баран сүрүн барамчы ичиннен хос былыт тутарга быһаарыктылар. Ол тыһан баран буорбут суох. Онон ити тумустан аллараттан аһаан ыларга көнүлүлөтүм.— диэнэ улуус-таабы сир реформатын председателъ М. Н. Павлов уюна иһин турар тумуу ыйан көбистэ.— Очотугар техника элбээз иһада, билигин бу улуус киһингэр гөрүттэлэри кэрийа бардыбыт. Аны туһаттан таскыбыт дөмөн: куулу булан бэрт суһаллык аһалтарыахтаахпыт.

Биримээнн ымынакка, бульдозердар буору астар-
бытынан бардылар, погрузчиктар орута уунабалас-
тылар, улахан ыямталаах алта «Урал» сямосвал
буору харыыта суох таһан төттөрү-таары сүүрдү-
лэр. Ону икки бульдозер уу диэки үтүрүйөн
байэлэритар сыһа муста оһостон иһирдэ диэ-
ки кимэн киирэн истилэр. Төттөрү тажа-тахса
автомашиналар сүөкээбит буордарын уктаа оһос-
тон уу дохсун көмүөлүн утары охсуспутунан бар-
дылар. Хас сырыы ахсын улам-улам иһирдэ диэ-
ки сыбарыйдар-сыбарыйан, ол астарбыт буордарын
күөнүгэр дохсун сүүрүтү оһустарбытынан иһиис,
үһүс, тордүс... чөмөх буордары сүүрүгүрдэ тулар
уга аһыааллар, ол ахсын билигин арай туохха ди-
баны кыһайтарымыахха айылаах дымлыгырыһа ус-
тубут халаан уута бөтө бэрдэрэн, нураанах буор
түспүт чараас арангаларын хараарда сиигирдэр.
Массыналар улам иһирдэ киирдэр-кыһар, тиз-
чиллэрин бульдозердар аттыларыгар сүөкээт төттө-
рү ыстаннараллар. Ол ахсын икки бульдозер уу
үрөһү таһнары барытынан бойсон, байэлэрэ хастар-
быт ханаалларынан сүрүннүүр эрэллэрэ улаатан
барар. Ыам ыйын 17 күнүттөн 18 күнэ буолар
түүнүгэр тохтоон көрбөккө сыралатан көнү көтүү-
нү нэһинилэ саба туталлар. Механизатордар диэ-
арыйы да уоскуйан огууга буһарыллыбыт аһына-
аарыгар таһан үссөнөр кыяхтаналлар.

Ол эрээри өмнө даганы сэлэнэ олорор түгэн булбатылар. Титаленин ханылаабыта, сойбут нэдэрин ыймахтаабыта буолаат, быһыттарыгар ыстаналлар. Эмиэ дохсуун көмүөлү утары охсуспутунан бараллар. Аны сага быһыттары гравийынан, таһынан, туһаттан тахсыбыт цементинэн, тигир-бетон бититаларинэн бодорготолдор, буорунан өссө үрдэтэллэр, чингэтэллэр. Ол түмүгөр хаалаан уута боксуллан, ханан сазайбыттарынан барарга күбөдлэр.

Винаги бизнес-медиатор Дмитрий Иванович Сивцев көрсөбүт уюмга туох санааларын айытала-

Кыайыга аналлаах нэдиэлэ

«Ким да умнууллубат, туох да умнууллубат!» дигэн девизинэн дыһаа үөрэтин улуустаабы кинигин оҥолорутар нэдиэлэ ытылынна. Онно Аба дойдуну көмүскүүр сэрин тематыгар уруһуйдааһыннар ытыллылар, «Чурапчы буйун поэттара, суруйааччылара» дигэн быыстапкаба сылдыян элбээн көрдүлэр, биллэлэр. Соловьев В. С., — Волот Боотур, Алексей Бродников, Саввин С. А. — Күн Дырибинэ, Макаров Г. И. — Дьуон Дьаһылы, Догордуров Е. Д., Слепцов Н. Д. — Тубуллаахал, Башарин В. И. хаартыскалары, кинигэлэрин көрдүлэр, айымньыларыттан ойдоон аахтылар. Үһүс күнүгэр улуустаабы оҥо библиотекатыгар «Остуоруйаҥа» нылдьыптаатылар. Норуот уонна литературнай остуоруйалар тустарынан бэсиэдэни Е. П. Гуллева өҥөрдө. Кинигэлэр быыстапканын «Кыра да күөс — улахан көдьүүс» дигэн таппалалар төлөрүөдүрүгэр туруорууну хэрэхсээн көрдүлэр. Библиотекаҥа сылдыын диафильм көрүүтүнэн түмүктэннэ.

Төрдүс күүнэригэр советский дьон Аҕа дойду саргинна сылларыгар хоржун быһыыларын тустарынан телеэкранынан кинилэри көрдүлэр. Баскыһыанньабы Улуу Кыайыы 50 сылыгар аналлаах үлэ десана буолбутугар дьэ көргөһүнн бөлөлөрүн олбуордарын ыраастаатылар, дьэ ис-тас үлэтигэр кытыныылар.

Бям бийн 8 күнүгэр «Кыайымга—салют!» дигэн телевизионнай бэригдэлэри дьэз көргөнүнэн нөрүү кыттылыһа. Оттон бям бийн 9 күнүгэр норуот быраабынныгар кыттымын ыллылар. Ол курдук, Аҕа дойду Улуу сэриитин кыттымлаахтарыгар уолна хоту көһөрүллүү сиэртибэлэригар аналлаах пааматынныгы айымын көрдүлэр, хаартыскага түстүлэр. Бям бийн 10 күнүгэр «Эйнэхэ эцэрдэ, Кыайым!» дигэн темада айтон суруйуулар, бэйэ хоһоон, кэпсээн айыһа, уруһуйдааһын кыттылыһа.

Ити курдук оёлор аан дайду норуоттарын бу
быраанынныктарыгар кыттан, биниги дьодлоох
олохтут итин охсуспут хорсун буйуннары ахтан-
санаан, нааматынныктарын көрөн-истэн ахтылар,
элбэи балаллар-нордүлөр, иһигиһэр.

Антонина ПЕРЕВАЛОВА,
обону дьһэһ иһин уонна үөрэтин улуустары
кыһини директора.

МЛН
ЭНЭР

**ЭКОНОМИЧЕСКОЙ САЙДЫ
ЗОНАТЫН ДЬАҢАЛТАТЫН
АНАЛЛААХ ТАҢААРЫЫТА**

ЗОНА ДЪАБАЛТАТЫГАР

Саякаттан-саяга технологияны багытлааһын зона дьабылтан бодомототун киинитэр тутуллар. Улуу-тарга араас хайысхаан переработка сьахтара тэриллэн үлэни сабалаатылар. Холобур, бу кэлин Уус-Алданга Кэпээнэти биэр сонун салаа — макарон тонна полусфабрикэтаны оһорон таһаарар сьах

Ити эрөөри дэвсгэлэ икшэ өмүттөөн, дуустураа тахсыбыта. Предпринимте бу көмгө илгээн-күүстэн боохолоно охсубатаба, үлүлүстөрүн да хамнаастың кынаабыттан тахсыбыта. Бириниз барлар-баран, аны сүдөөнүн ың ахсын талүөхтөөх бырыһыана мэр мэ-

Бу сэд муус устар ыйнгар республика Президентэ М. Николаев «Илин энгэр» экономическай сайдыы аонатын үдөһиттарин кытта көрсүһүүгэ бу дыаалга үлэтигэр сөнөөх сыанабылы биэрдэ. Бу көрсүһүү түбэспиччэ буолбатах. Республика олохтоох нэһилиэтин үгүс өртө олорор бу улуустарыгар проблема элбэх. Президент «Илин Энгэр» ЭСБ дыаһалтыгар, үбүлүүр органнар, министерстволар салайааччыларыгар топчу сорулгалары туруорда, сорулгалары биэртэлээтэ. Сүрүннээн, үбүлээһин принциптарэ, олору саналыы хамсатыы болбойто киннигэр турда. Ону сэгэс миэстэлэргэ рынок структураларын тарыйан, аны республика тас эйгэтигэр дыадалабыай сибээстэһинилэри кэңэтэргэ суулааэтэ.

гайж буулан сүтүллүбүтө. Балаанын аяны атыска уурап бала-көп оidorop гарант буотбут улуус дьа-
һалтата, итилэри учуоттаан, бу саяламмыт дьыла-
ны, дуотабары «Эрэл» дьан чааһынай табаарысты-
баа ылан биорор, итэбэйер туһунаа 1994 сыл бэс
мйыи 22 күнүмүсүн аһат дьаһала тахсыбыта. Дьэ,
бу курданах идеянан, баа саванаан эрэ күүрэн ыл-
сан-тэрийэи исиит комбинат директора Дария Васи-
льева аһитини атабын бүтэһиктээхтин байыбыта.
Оттон саага итэбэллээх «Эрэл» табаарыстыба (ди-
ректор П. И. Макаров), дьаһалтыбытын курдук, ком-
бинат аллара өтөөһин арендаһан мажсынаалары
ылан, туруоран үлөлөтэ охсубатаҕа. Биир үлөһити
«күннэйдэргэ» сыһыарбыт «мөссөн» оһон тохтоо-

■ РЕФОРМА СЫТЫ МУННУКТАРА

Суода томишор кыраа билигин ыйдагъарбат. Онон Дарын Искендерин тастан, атын ханыадынан үп-харины көрдөсөр түбүктөөх. Кыра да булулушнар, үлэ сылай сымарыбылах эбит. Иккинчиси, предпритиетне атын да салааларын үлэлэрин ора тардар илада. Маныха бытаашардаах. Холобур, «Арчы» үерэтэр-производствениай комбинаты кытта бирге үлэлэни суола баара үеретишлэр. Маныха «Эрал» та-

САГА ПРОИЗВОДСТВО

Отгон бэлээрнээ, этилдигийн курдук, сага подстанция киэрэртгэн тутуллабуут. Онон эмнэ нэгдэнэ-
бит. Маныхаха «буруйун» ылынар тута-балчыг суох
курдук. Од эрээрн бири санатар тобоостоох. Туту-
лун, тэрдилэн, туох-хаанын ичинээ, технической би-
лиг гийбэтгитэн. Ханна туох сага объект киэрэрэ
эбэтэр киэрнахтээбэ эрдэтгэн биллэр эбээт. Ону кэ-
мингэр тухтаах электричествонан хаалчылар сулуус-
паларга нийтинэрилднэхтээх-бисинийнарилднэхтээх.
Итинэн снэтгэрэн тех-усулуобуды рабочей бытаана
көрүллэр. Вилатин электричествона наадынбат бири
эмэ тутуу, объект баар буолуон табыллыбат эбэтэр,
кыратыгтан эттэххэ, оборудование да атылаабыллар
туһанамалара саарбах. Маны үгүстэр учуоттаабаттар,
«Илин Энэр» зонанан килин элбэх объект үлэбэ
киирдэ. Олор бары нэриэти электричествонан хаач-
чылар тэрилтэлэри «куруһулээн» бу маньык бала-
һанынны уөскэтэ-торөтө тураллар. Ичиниктин бу
оргүн көрүнэр наада буолбут.

Огноо-дунда нэгдэвчлэлтэр. Ийн ахсын 20-д мөл.
болд онго барар. Огноон иллэраллээр итгнээдэр
кыра. Онон произаодствоны хайаан-да кызгэтер тү-
бэлтэгилэр эрэ комбинат «турбонан кытер» дьылжэ-
тан бымнанын. Онуохы тьын биэрэр эрэлээр —
бу саяа сьахтара. Бу сонун садалаанн «түхөөр
тугара, кэлч тьлээр, улуус бүтүнүүтүн чинан
таарылар дьыада кубулуйууу. Онон даванн.
Агардас «күнээдэр» эрэ савамыагах суоллары.
Онон предпритисны кытта аалтар, аахтар тэрлэ-
лэр, цуолан, комбанк, атык да сулуусалар туох
иыллараллалл кэмелээрү ытын кызтарин курдук ко-
рон сьыныаадаллара наада буолбут Ону өйдүү
сатсааха, өйүөххэ

Баллианы бэлэмизэтэ С. СМЕРНИКОВА

